

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ**

Матрос Ольга, кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID ID: 0000-0001-6541-1941

E-mail: oljmatros@gmail.com

Стаття присвячена висвітленню особливостей пенсійного забезпечення ветеранів війни в Україні, в якій акцентовано увагу на соціально-економічні аспекти та правові гарантії. Аналізуються нормативно-правові акти, що регулюють пенсійні виплати для військовослужбовців, а також зміни в пенсійному законодавстві, спрямовані на покращення умов життя ветеранів. Особлива увага приділяється проблемам адаптації ветеранів до цивільного життя, доступу до медичних та соціальних послуг, а також впливу військової служби на пенсійну спроможність.

Ключові слова: ветеран війни, учасник бойових дій, Пенсійний фонд, пенсійне забезпечення, пенсія по інвалідності, пенсія по втраті годувальника, пенсія за кордоном, пенсія за вислугу років.

FEATURES OF PENSION SECURITY FOR WAR VETERANS IN UKRAINE

Matros Olga, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID ID: 0000-0001-6541-1941

E-mail: oljmatros@gmail.com

The article is devoted to highlighting the features of pension provision for war veterans in Ukraine, which focuses on socio-economic aspects and legal guarantees. The regulatory and legal acts regulating pension payments for military personnel are analyzed, as well as changes in pension legislation aimed at improving the living conditions of veterans. Particular attention is paid to the problems of veterans' adaptation to civilian life, access to medical and social services, as well as the impact of military service on pension capacity. The main regulatory and legal acts regulating pension payments to veterans are analyzed, and key problems that arise in the process of their implementation are identified. In particular, attention is focused on such issues as inequality in access to pension benefits, insufficient funding of the system, difficulties in administering payments and adapting veterans to civilian life after completing military service.

The study is based on the analysis of official statistics, international experience in pension provision for military veterans, and a review of current Ukrainian legislation. It is determined that the modern system needs reform in order to ensure its stability, transparency and compliance with European standards of social protection.

Particular attention is paid to the impact of military actions in eastern Ukraine on the increase in the number of veterans and their social needs. Innovative approaches to improving pension provision are considered, in particular, the digitalization of payment administration processes, the introduction of targeted social support programs, as well as the creation of comprehensive programs for the rehabilitation and reintegration of veterans into society.

The article proposes ways to improve the pension system, in particular, revising the principles of pension accrual, strengthening state control over their implementation, increasing the level of financial support and integrating the best international practices.

The results of the study can be used to develop strategies and programs of state support for war veterans aimed at improving their social protection and raising the standard of living.

Key words: war veteran, combatant, Pension Fund, pension, disability pension, survivor's pension, pension abroad, long-service pension.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Система пенсійного нормативно-правового забезпечення ветеранів війни є ключовим елементом соціального захисту цієї категорії громадян, адже вона спрямована на забезпечення гідного рівня життя та визнання їхніх заслуг перед державою. Проте в умовах економічної нестабільності, зростання кількості учасників бойових дій та частих змін у законодавстві, актуалізується проблема ефективного функціонування цієї системи.

Наразі в Україні спостерігаються недоліки в реалізації права ветеранів на отримання пенсійних виплат: нерівність у доступі до пільг, складнощі з їх оформленням, недостатній рівень фінансування, а також відсутність системної адаптації ветеранів до цивільного життя. Це ставить під загрозу їх соціальну стабільність, що має як наукове, так і практичне значення.

Таким чином, дослідження цієї теми є важливим для вдосконалення механізмів соціального захисту, підвищення рівня життя ветеранів війни та сприяння соціальній згуртованості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останніми роками тему пенсійного забезпечення ветеранів війни в Україні почали досліджувати деякі автори та експерти, які публікували свої роботи в наукових журналах, збірниках конференцій і тематичних виданнях.

Зокрема, дослідники Г. Лопушняк та О. Леонтенько, І. Сторожук у своїх публікаціях аналізували недоліки чинного законодавства у сфері пенсійного забезпечення ветеранів, акцентуючи увагу на потребі підвищення розмірів пенсій.

Дослідниця О. Ярошенко у своїх працях висвітлила механізми пенсійного забезпечення ветеранів антитерористичної операції, висвітлено виклики та проблеми у сфері надання пільг.

Проаналізовано ефективність державного регулювання у сфері соціального забезпечення ветеранів війни та надано рекомендації щодо підвищення якості державних послуг для уникнення соціальної нерівності у працях дослідника М. Коржа, О. Ткаченка. Не зважаючи на ті дослідження, що уже існують з даної проблематики, варто зауважити, що законодавча база нашої держави на сьогодні є досить мінливою і має здатність до постійного оновлення. Тому дана проблематика потребує постійного дослідження та аналізу.

Мета статті – дослідити особливості пенсійного забезпечення ветеранів війни в Україні, визначити основні законодавчі та нормативні аспекти, що регулюють цей процес, а також проаналізувати існуючі проблеми та перспективи вдосконалення пенсійної системи для цієї категорії громадян.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В Україні пенсійна система ґрунтується на законодавчих актах та принципах, які забезпечують її функціонування. Принципи пенсійного забезпечення в Україні включають: принцип соціального захисту, принцип обов'язковості, принцип регулювання державою, принцип справедливості та рівності, а також принцип фінансової стабільності. Інститут пенсійного забезпечення в системі державного управління має на меті забезпечити ефективне функціонування пенсійної системи. Це охоплює:

- управління пенсійними внесками та фінансовими ресурсами, забезпечення їх достатності та стабільності;
- розроблення та впровадження законодавчих та регуляторних актів, які регулюють пенсійну систему;

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

- надання послуг та консультацій громадянам щодо пенсійного забезпечення та їх прав;
- моніторинг та аналіз ефективності пенсійної системи та її реформування за потреби.

Під пенсійним забезпеченням розуміють сукупність правових і фінансових відносин та організаційних заходів, спрямованих на зниження рівня бідності та надання громадянам матеріального забезпечення в старості, у разі постійної втрати доходу внаслідок втрати працездатності.

Після оголошення Антитерористичної операції (АТО) у квітні 2014 року у відповідь на збройну агресію та незаконні дії проросійських збройних формувань на території Донецької та Луганської областей, згодом після повномасштабного вторгнення росії в Україну та початку війни, у нашому суспільстві з'являється нова категорія громадян, які потребують від держави пенсійного забезпечення, зокрема, це ветерани війни.

У чинному законодавстві України дано визначення поняттю «ветеран війни», зокрема: «Ветерани війни – особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни, члени сімей загиблих ветеранів війни» [3].

Як відомо, військовослужбовці мають право на кілька видів пенсій:

- «Пенсія за вислугу років: цей вид пенсії призначається військовослужбовцям, які відслужили певний термін або досягли певного віку. Умови отримання пенсії за вислугу років постійно уточнюються, тому важливо звертатися за консультацією до фахівців Пенсійного фонду.

- Пенсія по інвалідності: військовослужбовці, які отримали інвалідність під час виконання військового обов'язку або в результаті захворювання, пов'язаного зі службою, мають право на пенсію по інвалідності. Розмір пенсії залежить від групи інвалідності.

- Пенсія у зв'язку з втратою годувальника: Члени сімей загиблих або померлих військовослужбовців можуть розраховувати на пенсію, якщо вони були на утриманні у загиблого» [7].

Право на пенсію за вислугу років мають військовослужбовці, які з 1 жовтня 2020 року або пізніше на день звільнення мають вислугу 25 календарних років і більше або досягли на день звільнення зі служби 45-річного віку, за наявності страхового стажу 25 років і більше, з яких не менше ніж 12 календарних років і 6 місяців становить військова служба або служба в правоохоронних органах [3].

Пенсія по інвалідності призначається, якщо військовослужбовець став особою з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва, захворювання, одержаних під час захисту Батьківщини, або внаслідок захворювання, нещасного випадку під час проходження військової служби. Групу і причини інвалідності встановлює медико-соціальна експертна комісія.

Право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника мають непрацездатні члени сімей загиблих, померлих або таких, що пропали безвісти військовослужбовців. Пенсія призначається незалежно від тривалості служби годувальника.

Для оформлення пенсії необхідно звернутися до уповноваженого органу (структурного підрозділу відповідного міністерства за останнім місцем проходження військової служби) або до сервісного центру Пенсійного фонду України за фактичним місцем проживання.

Розмір пенсії залежить від виду пенсії, стажу служби, групи інвалідності та інших факторів. Загалом, пенсія за вислугу років становить від 50 до 70 % грошового

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

забезпечення, пенсія по інвалідності – від 40 до 100 %, а пенсія у зв'язку з втратою годувальника – від 30 до 70 % на одного утриманця.

Пенсія по втраті годувальника, який зник безвісти за особливих обставин, якщо людина, зникла безвісти за особливих обставин, – та, яка зникла безвісти у зв'язку зі збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру, у такому випадку родини людей, які зникли безвісти мають право на пенсію з у разі втрати годувальника. Її можна оформити через місяць після того, як інформацію про зниклого внесли до Єдиного реєстру зниклих безвісти за особливих обставин.

Щоб отримати цей вид пенсії, родинам зниклих безвісти потрібно звернутися до Пенсійного фонду України з наступними документами:

- заявою;
- паспортом;
- ідентифікаційним кодом;
- документом, який підтверджує родинні зв'язки зі зниклим безвісти годувальником;
- документами про страховий стаж годувальника;
- витягом з Єдиного реєстру осіб зниклих безвісти за особливих обставин.

Пенсію виплачують у період, поки людина має статус зниклої безвісти за особливих обставин. Після як того як місцеперебування зниклої людини встановлять і внесуть цю інформацію до реєстру, виплати припинять.

Якщо людину, яка вважалась зниклою безвісти за особливих обставин, визнають померлою, непрацездатні члени сім'ї мають право отримати пенсію по втраті годувальника на загальних підставах.

Кабінет Міністрів України у Бюджетній декларації на 2025–2027 роки визначив, що індексація пенсій відбуватиметься щороку з 1 березня.

Тим часом у липні підвищаться пенсії для деяких людей. Серед них – українці, яким виповнилося 70, 75 і 80 років. Як повідомлялося, щоб не втратити пенсію чи частину виплат, кожен громадянин має вчасно надати необхідну інформацію Пенсійному фонду України (ПФУ).

До слова, від 2025 року вихід на пенсію для українців стане складнішим через посилення вимог. Так, 2023 року для виходу на заслужений відпочинок у 60 років громадянам було достатньо накопичити 30 років страхового стажу, але від 2024 року ця вимога посилилася до 31 року. Наступного року це число збільшиться ще на один рік, і щоб вийти на пенсію, доведеться відпрацювати вже 32 роки.

Відповідно до статті 115 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» учасники бойових дій та члени сімей загиблих військовослужбовців мають право на призначення дострокової пенсії за віком. Так, військовий може вийти на пенсію раніше за звичайних пенсіонерів: чоловіки з УБД у 55 років, жінки у 50 років. Для дострокового виходу потрібно мати не менше 25 років стажу чоловікам і 20 років – жінкам. Стаж прирівнюється до вислуги років військовослужбовця» [2].

Розмір пенсії учасників бойових дій залежить від тривалості набутого страхового стажу та отриманого заробітку, з якого сплачувалися страхові внески. До пенсій учасникам бойових дій встановлюються:

- підвищення в розмірі 25 % прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність (стаття 12 Закону України від 22.10.1993 № 3551 «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту») [3];

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

- цільова грошова допомога на прожиття у розмірі 40 грн (Закон України від 16.03.2004 № 1603 «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни») [4];

- щомісячна державна адресна допомога до пенсії у разі коли щомісячний розмір пенсійних виплат (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткових пенсій, цільової грошової допомоги, сум індексації та інших доплат до пенсій, установлених законодавством, крім пенсій за особливі заслуги перед Україною) не досягає 4 958 грн (Постанова КМУ від 28.07.2010 № 656 «Про встановлення щомісячної державної адресної допомоги до пенсії особам з інвалідністю внаслідок війни та учасникам бойових дій») [5].

Згідно із Законом України, пенсії учасників бойових дій в Україні у 2024 році становлять не менше 210 % прожиткового мінімуму. Важливим є й те, що доплати за статус учасника бойових дій або члена сім'ї загиблого встановлюються до будь-якого виду пенсії. Також, для учасників бойових дій пенсія не може бути меншою за 4 958 грн (постанова Кабінету Міністрів України від 28.07.2010 № 656 із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 23.02.2024 № 185 «Про індексацію пенсійних та страхових виплат та додаткових заходів щодо підвищення рівня соціального захисту найбільш вразливих верств населення у 2024 році») [6].

Мінімальна пенсійна виплата з 1 березня 2024 року – 4 958,10 грн. Максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених до осіб, які втратили працездатність. З 1 березня 2024 року відповідно максимальний розмір пенсії 23 610,00 грн. [7].

При зміні прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, проводиться перерахунок зазначеної допомоги, враховуючи новий розмір прожиткового мінімуму.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 р. № 1396 «Деякі питання соціального захисту осіб, які мають особливі та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, ветеранів війни та осіб, що працюють в спеціальних умовах» головне управління забезпечило виплату одноразової грошової допомоги до Дня Незалежності України. Крім того, Пенсійний фонд України здійснює виплату одноразової грошової винагороди особам, яким присвоєно звання Герой України за здійснення визначного героїського вчинку. Право на таку виплату мають особи, яким присвоєно звання Герой України з врученням ордена «Золота Зірка», члени сім'ї особи, якій посмертно присвоєно звання Героя України [3].

Для оформлення пенсії учасникам бойових дій необхідно надати оригінали документів:

- паспорта;
- реєстраційного номера облікової картки платника податків;
- трудової книжки або документів про стаж (документи про проходження військової служби);
- довідки про заробітну плату (грошове забезпечення) по грудень 2016 року (у разі відсутності даних про заробітну плату в Реєстрі застрахованих осіб);
- посвідчення учасника бойових дій;

- довідки про безпосередню участь особи у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України;

- фото (для видачі пенсійного посвідчення).

- Заява про призначення / перерахунок пенсії учаснику бойових дій подається засобами вебпорталу електронних послуг Пенсійного фонду України portal.pfu.gov.ua або особисто до будь-якого сервісного центру Пенсійного фонду [3].

Існує також і виплата пенсій ветеранам війни з України за кордоном. Але пенсійне забезпечення ветеранів війни, які виїхали з країни свого громадянства, зокрема з України, залежить від ряду факторів. До таких факторів належать: законодавство країни, громадянство ветерана, міжнародні угоди про соціальне забезпечення, статус ветерана в країні проживання та доступ до соціальних програм. Нижче наведено детальний аналіз ключових аспектів.

Ветерани війни, які є громадянами України і мають офіційно оформлену пенсію, зберігають право на її отримання незалежно від місця проживання. Проте це право пов'язане з кількома умовами:

- Необхідність підтвердження статусу ветерана та наявності права на пенсію.

- Періодичне підтвердження місця проживання (наприклад, довідка про те, що особа жива, засвідчена консульством чи місцевими органами влади).

- Пенсійні виплати можуть здійснюватися на банківський рахунок в Україні, з якого ветеран може переказувати кошти за кордон.

- Може бути врегульоване питання щодо виплат через міжнародні угоди [3].

Україна має двосторонні угоди про соціальне забезпечення з багатьма країнами, зокрема з Польщею, Чехією, Німеччиною, Литвою, Ізраїлем та іншими. Ці угоди регулюють виплату пенсій таким чином:

- Якщо ветеран має страховий стаж, набутий як в Україні, так і в країні проживання, ці періоди сумуються.

- Пенсія виплачується тією країною, в якій особа набула права на неї (Україною або країною проживання). Угода також визначає, чи буде пенсія оподатковуватись, та як здійснюється переказ коштів за кордон.

- Пенсії, отримані від Пенсійного фонду України, зазвичай не підлягають оподаткуванню в Україні. Проте в країні проживання може бути застосований податок на доходи, залежно від її законодавства [1].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Отже, пенсійне забезпечення ветеранів війни в Україні є важливим елементом соціального захисту громадян, які зробили вагомий внесок у забезпечення суверенітету та безпеки держави. Ветерани війни мають право на достроковий вихід на пенсію, збільшені пенсійні виплати, а також додаткові соціальні гарантії, зокрема компенсації за лікування, санаторно-курортне обслуговування та пільги на оплату комунальних послуг. Але основним викликом залишається фінансова складова, а бюджетні обмеження та демографічні зміни значно ускладнюють забезпечення стабільності пенсійних виплат для ветеранів війни.

Таким чином, забезпечення гідного пенсійного забезпечення ветеранів війни в Україні вимагає комплексного підходу, що включає удосконалення законодавства, збільшення фінансування, а також вирішення соціальних та демографічних проблем. Це дозволить забезпечити ветеранам війни належний рівень життя та соціального захисту.

Дане дослідження не претендує на вичерпність висвітлення проблеми.

Перспективними буде вивчення питань оцінки впливу реформ у сфері пенсійного забезпечення на соціальне становище ветеранів та їх родин; розробку моделей сталого фінансування системи пенсійного забезпечення в умовах економічної нестабільності та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деякі питання соціального захисту осіб, які мають особливі та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, ветеранів війни та осіб, що працюють в спеціальних умовах: Постанови Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 р. № 1396. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1396-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.01.2025).
2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 р. № 1058-IV : станом на 01 січня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 23.01.2025).
3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закону України від 22.10.1993 р. № 3551. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 24.01.2025).
4. Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни: Закон України від 16.03.2004 р. № 1603. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1603-15#Text> (дата звернення: 24.01.2025).
5. Про встановлення щомісячної державної адресної допомоги до пенсії особам з інвалідністю внаслідок війни та учасникам бойових дій: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.07.2010 р. № 656. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/656-2010-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.01.2025).
6. Про індексацію пенсійних та страхових виплат та додаткових заходів щодо підвищення рівня соціального захисту найбільш вразливих верств населення у 2024 році: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.02.2024 р. № 185. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.01.2025).
7. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 1 січня 1992 р. № 29, ст. 399. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text> (дата звернення: 24.01.2025).

REFERENCES

1. Deiaci pytan'nia sotsialnoho zakhystu osib, yaki maiut osoblyvi ta osoblyvi trudovi zasluhy pered Batkivshchynoiu, veteraniv viiny ta osib, shcho pratsuiut v spetsialnykh umovakh: Postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.12.2023 r. № 1396. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1396-2023-%D0%BF#Text>.
2. Pro zahalnoobov'iazkove derzhavne pensiine strakhuvannia: Zakon Ukrainy vid 9 lypnia 2003 r. № 1058-IV : stanom na 01 sichnia 2025 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>.
3. Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu: Zakonu Ukrainy vid 22.10.1993 r. № 3551. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.
4. Pro polipshennia materialnoho stanovyscha uchastnykiv boiovykh dii ta osib z invalidnistiu vnaslidok viiny: Zakon Ukrainy vid 16.03.2004 r. № 1603. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1603-15#Text>.
5. Pro vstanovlennia shchomisiachnoi derzhavnoi adresnoi dopomohy do pensii osobam z invalidnistiu vnaslidok viiny ta uchastnykam boiovykh dii: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.07.2010 r. № 656. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/656-2010-%D0%BF#Text>.
6. Pro indeksatsiiu pensiinykh ta strakhovykh vyplat ta dodatkovykh zakhodiv shchodo pidvyshchennia rivnia sotsialnoho zakhystu naibilsh vrazlyvykh verstv naselennia u 2024 rotsi: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23.02.2024 r. № 185. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-2024-%D0%BF#Text>.
7. Pro pensiine zabezpechennia osib, zvilnennykh z viiskovoi sluzhby, ta deiakykh inshykh osib: Zakon Ukrainy vid 1 sichnia 1992 r. № 29, st. 399. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text>.